

Tradycje tolerancji religijnej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Linia chronologiczna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Paweł Włodkowiec, *Traktat o władzy papieża i cesarza w stosunku do niewiernych*, 1416.
- Źródło: Janusz Tazbir, *Dzieje polskiej tolerancji*, Warszawa 1973, s. 77.
- Źródło: Hubert Juchimiuk, *Państwo bez stosów. Czy z doświadczeń polskich w zakresie tolerancji religijnej i kulturowej może czerpać współczesna Europa?*, „Historia i świat”, nr 6/2017, dostępny w internecie: repozytorium.uph.edu.pl [dostęp 26.02.2021 r.].

Tradycje tolerancji religijnej

Źródło: domena publiczna.

„Kraj bez stosów”, „azyl heretyków”, „gospoda wygnańców” – te i wiele innych haseł przez wieki opisywały jedną z najbardziej charakterystycznych cech ustroju Rzeczypospolitej: tolerancję religijną. Jej niezwykłość na tle europejskich państw z jednej strony budziła podziw i zazdrość, z drugiej zaś oburzenie pomieszane z niedowierzaniem. Bo jak w jednym kraju, w tym samym mniej więcej czasie, można z dumą głosić hasła o „przedmurzu chrześcijaństwa” i zachodniej cywilizacji, prowadzić wojny z innowiercami – prawosławną Rosją, protestancką Szwecją, muzułmańską Turcją, by potem posyłać dzieci do dysydenckich szkół w Lesznie i Rakowie, czy w końcu zasiadać przy wspólnym stole, by w zgodzie i szacunku prowadzić dysputy na temat boskości Jezusa? W Rzeczypospolitej nikt nie dostrzegał w tym sprzeczności, gdyż polska tolerancja oparta była na silnych związkach stanowych i solidarności szlacheckiej, której wspólnota ważniejsza była od religijnych różnic i sposobu odprawiania nabożeństw.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz akty prawne stanowiące podstawę tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej.
- Wskażesz czynniki, które wpłynęły na wolność religijną w Rzeczypospolitej.
- Uzasadnisz, dlaczego tolerancja religijna była tak ważna dla stanu szlacheckiego.

- Przeanalizujesz i ocenisz etapy kształtowania się wolności religijnej i odchodzenia od niej.
- Ocenisz, czy Rzeczpospolita na pewno była „gospodą wygnańców” i „krajem bez stosów”.

Przeczytaj

***Si non iurabis, non regnabis*, czyli jeśli nie przysięgnie, nie zostanie królem**

Jeśli chodzi o **tolerancję religijną**, na pierwszym miejscu zawsze wymieniany jest Akt **konfederacji warszawskiej** z 1573 r. I nie ma w tym żadnego błędu, gdyż to ten dokument, opracowany wspólnie przez katolików i protestantów, gwarantował w szlacheckiej Polsce wolność sumienia i wyznania oraz prawa równe z katolicką większością. Dla szlachty bowiem było jasne, że jedność stanu, a co za tym idzie – tolerancja wyznaniowa, jest jedyną możliwością zachowania swoich praw i utrzymania pokoju w wielonarodowym państwie. Zresztą, patrząc na rozgrywające się w Europie wydarzenia, niczego bardziej się nie obawiano niż wojny religijnej i absolutystycznych rządów.

O sile przywiązania do szlacheckich praw i przywilejów świadczyć może scena, jaka miała rozegrać się w paryskiej katedrze w 1573 r. Wybrany w pierwszej wolnej elekcji przyszły król Polski Henryk de Valois (Walezy) wzbraniał się przed złożeniem przysięgi pod aktem gwarantującym zachowanie pokoju religijnego – wtedy jeden z członków polskiej delegacji miał wprost zwrócić się do niego słowami: *Si non iurabis, non regnabis* – „jeśli nie przysięgniesz, nie zostaniesz królem”.

Konfederacja warszawska, czyli jak rodzina szlachecka zadbała o wolność religijną w Rzeczypospolitej

Akt konfederacji warszawskiej. Zjazd powszechny szlachty w Warszawie uchwalił artykuły mające na celu zachowanie pokoju i porządku wewnętrznego oraz pokoju religijnego między społecznościami wyznaniowymi zamieszkującymi Rzeczpospolitą.

Źródło: domena publiczna.

Kiedy i jak to wszystko się zaczęło?

Mozaika etniczna i narodowościowa – tak współcześni badacze nazywają Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Ogromny kraj powstały w wyniku unii w Lublinie z 1569 r. zamieszkiwali przedstawiciele najróżniejszych religii i narodów. W jednym kraju, a często i w jednym mieście, spotkać można było katolików, prawosławnych, protestantów, Żydów, Ormian i Tatarów.

Wstępem do charakterystycznej dla XVI w. tolerancji były prawa, które kilka wieków wcześniej gwarantowały swobody Żydom i wyznawcom Kościołów wschodnich. Już w XIII w. Bolesław Pobożny, książę wielkopolski, zagwarantował wyznawcom religii mojżeszowej wolność osobistą i swobodę (Statut kaliski). Przywileje te były potwierdzane później przez kolejnych polskich władców, m.in. Kazimierza Wielkiego, nazywanego często przyjacielem chłopów i Żydów. To właśnie jemu polscy Żydzi, i nie tylko oni, zawdzięczają swobody i ochronę. Po podboju i włączeniu do Królestwa Polskiego terenów Rusi zagwarantował on poszanowanie obrządku liturgicznego i obyczajów zamieszkujących tamte ziemie wyznawców Kościołów wschodnich.

Krokiem w stronę tolerancji religijnej wynikającej z jedności stanu szlacheckiego był również polsko-litewski konflikt z Krzyżakami. Narzucana przez wroga religia i siłowe podporządkowanie prawom zakonnym powodowały opór pogan i chrześcijan. Brutalne postępowanie rycerzy krzyżackich, ich arogancję i brak poszanowania inności głośno krytykował na [soborze](#) w Konstancji polski duchowny Paweł Włodkowic. Powołując się na nauczanie Pisma Świętego, mówił tam: „Niewiernym wolno bez popełniania grzechu władać posiadłościami i majątkami oraz dzierżyć władzę, gdyż wszystkie te rzeczy stworzone zostały nie tylko dla wiernych [chrześcijan]”.

Sobór w Konstancji z lat 1414–1418 był jednym z najważniejszych wydarzeń w dziejach Kościoła. Zakończył on wielką schizmę zachodnią, jednocząc Kościół zachodni pod przewodnictwem papieża Marcina V. Podjęto na nim również próbę rozstrzygnięcia sporu między Polską a zakonem krzyżackim, oskarżającym Władysława Jagiełłę o pozorny chrzest. Zastanów się, dlaczego Paweł Włodkowic właśnie tam bronił pogan. W jaki sposób jego argumenty można traktować jako jeden z przejawów polskiej tolerancji?

Źródło: domena publiczna.

Jednak „gospodą wygnańców”, jak mawiać mieli ówczesni, Rzeczpospolita stała się dopiero w XVI w. Zapoczątkowana przez Marcina Lutra w 1517 r. reformacja przyniosła Europie wiele krwawych konfliktów i podziałów. Ci, którzy nie mogli znaleźć miejsca w swoich ojczyznach, często emigrowali właśnie na ziemie polskie. Tolerancyjna Rzeczpospolita, w której nowe [konfesje](#) znalazły licznych wyznawców, szczególnie wśród szlachty (kalwinizm) i mieszczan (luteranizm), pozostała otwarta dla wszystkich, bez względu na wyznawaną wiarę, nawet dla uważanych za heretyków anabaptystów i antytrynitarzy.

Stosunki między katolikami a [innowiercami](#) były przyjazne. Polska szlachta różnych wyznań nie tylko w zgodzie mieszała obok siebie czy zasiadała przy jednym stole. Często dochodziło do zawierania mieszanych małżeństw czy posyłania katolickich dzieci do [dysydenckich](#) szkół, takich jak Akademia Rakowska, słynących z wysokiego poziomu nauczania. Oczywiście zdarzały się też wystąpienia przeciw innowiercom, jak choćby pogrom ludności kalwińskiej i ariańskiej w Lublinie. Jednak reakcja władz państwa była szybka i jednoznaczna. Już trzy dni po rozruchach sejm nakazał odbudowę zniszczonych zborów i potępił wszelkie przejawy nietolerancji. Nie sposób pominąć także wystąpień antyżydowskich, mających podłoże zarówno religijne (oskarżenia o mordy rytualne, profanacje hostii), jak i ekonomiczne.

Ciekawostka

Akademia w Rakowie, założona w 1602 r., była niezależnym, niekatolickim ośrodkiem myśli religijnej. Jej unikatowość polegała na nowoczesnym podejściu do nauki, opartym na dysputach i niezależności myślenia, które miało przygotować adeptów do działalności publicznej. Szkoła przyjmowała studentów bez względu na wyznawaną religię i, mimo ariańskiego rodowodu, nie narzucała żadnego światopoglądu. Została zamknięta w 1638 r., w wyniku niezwykle surowego wyroku sądowego. Był to pierwszy krok w kierunku ograniczania swobód religijnych w Rzeczypospolitej oraz rozprawienia się z arianami, do którego ostatecznie doszło w 1658 r.

Medal upamiętniający Akademię Rakowską (Akademię Braci Polskich) wybitą w 400-lecie miasta Rakowa w 1969 r.

Źródło: Montignac, licencja: CC BY-SA 4.0.

Unia brzeska

Pierwsze zmiany w polityce wyznaniowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów nastąpiły wraz z objęciem tronu przez Zygmunta III Wazę. Król zaprzysiął artykuły henrykowskie, a więc zgodził się na równe traktowanie szlachty bez względu na wyznanie. Jednak jego silne związki z religią katolicką oraz osobiste doświadczenia (katolik wychowany w protestanckim państwie i pozbawiony jego korony) przełożyły się na politykę króla, który popierał działania zakonu jezuitów (zwalczących protestantyzm) i otaczał się przede wszystkim katolikami. Zaangażowanie władcy w próby rozszerzania wpływów Kościoła katolickiego związane były również z polityką zagraniczną. Ze względu na rosnące zagrożenie ze strony prawosławnej Rosji, i chcąc uniknąć wpływów patriarchatu moskiewskiego na polskich prawosławnych, Zygmunt III Waza doprowadził do zawięzania unii brzeskiej. Na mocy unii zawartej na synodzie w Brześciu Litewskim w 1586 r. część polskich prawosławnych uznała zwierzchnictwo papieża i przyjęła dogmaty uznawane w Kościele katolickim. Zachowany został przy tym kalendarz i obrządek prawosławny. Król zagwarantował również nowemu wyznaniu wszystkie beneficja, świątynie oraz prawa Kościoła prawosławnego, ograniczając wpływy rosyjskie.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Unia brzeska spowodowała powstanie Kościoła unickiego (greckokatolickiego). Znaczna część wiernych pozostała jednak przy prawosławiu. Stało się to jedną z przyczyn konfliktów na Ukrainie. Teoretycznie wierni byli objęci postanowieniami konfederacji warszawskiej,

ale patriarcha prawosławny nie mógł zasiadać w Senacie, co można uznać za brak pełnej równości.

Wpływ kontrreformacji

Nie można zapominać, że działania kontrreformacyjne prowadzone przez sprowadzonych do Polski przez biskupa Hozjusza jezuitów wpłynęły również na zmiany w strukturze wyznaniowej mieszkańców Rzeczypospolitej. Bardzo wysoki poziom nauczania w kolegiach jezuickich prowadził do konwersji innowierców na katolicyzm. Dotyczy to również magnatów kresowych, których znaczenie i majątki predestynowały do zajmowania wysokich urzędów państwowych. Wyznanie nie było przeszkodą, ale często zdobywali oni wykształcenie w kolegiach jezuickich, a przecież jednym z celów tego zakonu były pokojowe działania kontrreformacyjne. Wielu magnatów prawosławnych po ukończeniu kolegium jezuickiego zmieniał wyznanie na katolickie i przyjmowało zachodni styl życia. To kolejna przyczyna narastających konfliktów na Ukrainie: ludność pozostała wierna prawosławiu, elity zmieniały wyznanie na katolickie.

Odchodzenie od wolności i tolerancji

Jeszcze w połowie XVII w. Rzeczpospolita Obojga Narodów była znana jako państwo tolerancyjne i kraj „bez stosów”. Nie można jednak pominąć przyczyn narastającej niechęci wobec innowierców w drugiej połowie XVII w. To okres wojen Rzeczypospolitej z protestanckimi Szwedami, prawosławnymi Rosjanami, muzułmańskimi Turkami. To także czas powstań kozackich, których jednym z powodów była polityka wobec wyznawców prawosławia. Kolejne najazdy powodowały oskarżenia wobec polskich innowierców o kontakty z wyznającymi tę samą religię najeźdźcami, często mające realne podstawy. Spowodowało to narastające ograniczenia praw innowierców i zmiany w prawie promujące wyznawców katolicyzmu.

Konstytucje sejmowe z 1668 i 1673 r. wprowadziły kary za odstępstwo od religii oraz uznały, że nobilitację szlachecką mogą otrzymać tylko wyznawcy katolicyzmu.

1

2

Sejm niemy zwołany przez Augusta II Mocnego w 1717 r. przyjął zapisy ograniczające innowiercom dostęp do sprawowania urzędów.

W 1724 r. wydano wyrok śmierci na burmistrza Torunia i jego dziewięciu podwładnych za „niedopilnowanie przestrzegania prawa”. Było to pokłosie wystąpień, jakie odbyły się w mieście, których rezultatem było zdemolowanie świątyni i kolegium jezuickiego.

3

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wpłynęło to znacznie na obraz Rzeczypospolitej. Dawny kraj wolności religijnej stał się przykładem nietolerancji i prześladowań innowierców. Wszystko to działo się w rodzącej się epoce oświecenia, głoszącej hasła mądrości i racjonalizmu.

Pierwszy polski ateista

Wydarzenia te już od samego początku z pełną świadomością zaczęły wykorzystywać sąsiednie mocarstwa. Co prawda już w zapisach pokoju oliwskiego kończącego potop szwedzki w 1660 r. znalazły się wzmianki o ochronie przez Szwedów protestantów zamieszkujących Rzeczpospolitą, to jednak dopiero wiek XVIII przyniósł pełną ingerencję naszych sąsiadów w wewnętrzne sprawy kraju. Porozumienie poczdamskie z 1720 r., zawarte przez Rosję i Prusy, zobowiązywało je do obrony praw innowierców na ziemiach polskich. Finałem tego były wydarzenia lat 60. XVIII w., kiedy to pod pretekstem obrony praw dysydentów na tereny Rzeczypospolitej wkroczyła armia rosyjska, hamując próby reform ustroju. Wymusiła ona na sterroryzowanym sejmie

Kazimierz Łyszczyński, rycina z epoki. Panująca w Rzeczypospolitej tolerancja religijna, jak sama nazwa wskazuje, dotyczyła religii. Tym, którzy otwarcie głosili ateizm, mimo wszystkich wolności groziły surowe kary. Najlepszym tego dowodem jest

przyjęcie nowych praw kardynalnych, potwierdzających *liberum veto*, wolną elekcję i równouprawnienie innowierców.

Konstytucja 3 maja 1791 r. była zamknięciem okresu swobód religijnych. Ustanawiała ona religię rzymskokatolicką religią panującą, przywracała co prawda swobody religijne pozostałym wyznaniom, ale jednocześnie zaznaczała, że porzucenie katolicyzmu traktowane jest jako przestępstwo.

proces Kazimierza Łyszczyńskiego, filozofa, autora traktatu *O nieistnieniu Boga*. Skazany na karę śmierci i konfiskatę dóbr w 1689 r., w późniejszych wiekach stał się symbolem ruchów ateistycznych i racjonalistycznych. Jak myślisz, dlaczego niewiara w Boga była większym przestępstwem niż herezje, a nawet pogaństwo?

Źródło: domena publiczna.

Po odzyskaniu niepodległości

Do roku 1939

Upadek Rzeczypospolitej na długie 123 lata sprawę tolerancji religijnej złożył w gestii mocarstw, pod panowaniem których się znalazła. Zarówno podyktowana przez Napoleona Bonapartego Konstytucja Księstwa Warszawskiego z 1807 r., jak i nadana przez cara Aleksandra I Konstytucja Królestwa Polskiego gwarantowały wolności i swobodę publicznego kultu każdego wyznania. W odrodzonej w 1918 r. nowej Polsce sprawa wolności religijnej i pozostałych swobód obywatelskich od samego początku była sprawą oczywistą. Obie konstytucje okresu międzywojennego – marcowa z 1921 r. i kwietniowa z 1935 r. – gwarantowały pełną swobodę prawnie uznanych związków wyznaniowych oraz nakładały na państwo obowiązek uznania nowych konfesji, jeśli tylko ich nauki nie godziły w ustrój i porządek publiczny.

Do roku 1989

Również komuniści, którzy po II wojnie światowej przejęli władzę w Polsce, w przyjętej w 1952 r. Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej gwarantowali jej mieszkańcom wolność sumienia i wyznania, podkreślając, że zabronione jest również „zmuszanie do udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych”.

Wolna Polska

Wolna Polska, której doczekaliśmy się w 1989 r., dopiero po 8 latach istnienia przyjęła nową ustawę zasadniczą. Podpisana przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego i zatwierdzona przez obywateli w referendum Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. nie pozostawiała żadnych wątpliwości, gwarantując każdemu wolność sumienia i religii oraz zapewniając, że światopogląd i przekonania każdego obywatela są jego prywatną sprawą.

Słownik

zgodnie z zapisami konfederacji warszawskiej określenie osoby wyznania chrześcijańskiego innego niż katolickie; początkowo oznaczało zwolennika reformacji

dyzunita

w dawnej Rzeczypospolitej określenie duchownych i wiernych obrządku prawosławnego, którzy nie podporządkowali się postanowieniom unii brzeskiej z 1596 r.

innowierca

osoba wyznająca inną religię niż większość ludzi z jej otoczenia

konfederacja warszawska

uchwała podjęta 28 stycznia 1573 r. na sejmie konwokacyjnym w Warszawie; zawierała postanowienia, które miały na celu zapewnienie swobody wyznania szlachcie w Rzeczypospolitej; wśród gwarancji, jakie dawała, był bezwarunkowy i wieczny pokój między wszystkimi różniącymi się w wierze, równouprawnienie innowierców i katolików; konfederacja równocześnie zabraniała władzy świeckiej udzielania wsparcia dla kleru oraz prześladowań religijnych

konfesja

wyznawana religia

sobór

w Kościele katolickim spotkanie biskupów z całego świata w celu uregulowania lub ustanowienia praw kościelnych; soborem kieruje papież

synod

zebranie duchowieństwa jednej diecezji lub ordynariuszy jednej lub kilku prowincji lub całego kraju

tolerancja religijna

postawa głosząca poszanowanie poglądów religijnych i wyznań innych osób, nawet w przypadku niezgodności z własnymi poglądami

unici

potoczne określenie wiernych Kościoła greckokatolickiego (dawniej unickiego) powstałego w Rzeczypospolitej po zawarciu unii brzeskiej w 1596 r.; unici uznają zwierzchnictwo papieża, zachowując własny, wschodni ryt liturgiczny

Linia chronologiczna

Polecenie 1

Przyjrzyj się uważnie kształtowaniu się tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej i wykonaj polecenie. Jakie dostrzegasz przełomowe wydarzenia, które sprawiły, że w całej Europie określano ówczesną Polskę mianem kraju „bez stosów”? Jak myślisz, z czym związane jest powolne odchodzenie od wolności religijnej w XVII w.?

Kształtowanie się tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Współcześnie nikt nie podważa wolności wyznania i prawa do własnych praktyk religijnych. Zastanów się, jaki wpływ na to miały przemiany zachodzące w Polsce i na świecie w XX i XXI w. Czy możemy mówić dzisiaj o pokojowym współistnieniu wszystkich religii? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 2

Odwołując się do zapisów dokumentu konfederacji warszawskiej z 28 stycznia 1573 r. oraz wiedzy historycznej, zastanów się, jakie wydarzenia w historii Polski i Europy wpłynęły na zapisy konfederacji warszawskiej.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uporządkuj chronologicznie akty prawne wprowadzające zasady tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej.

Colloquium charitativum

Statut kaliski

Uгода sandomierska

Unia brzeska

Konfederacja warszawska

Konstytucja marcowa

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj wymienione wydarzenia do panujących w tym czasie władców.

ogłoszenie Konstytucji 3 maja	August II Mocny
złożenie hołdu pruskiego	Zygmunt II August
obradę sejmu niemego	Bolesław Pobożny
colloquium charitativum	Władysław IV Waza
podpisanie aktu unii brzeskiej	Zygmunt III Waza
zawarcie ugody sandomierskiej	Stanisław August Poniatowski
nadanie statutu kaliskiego	Zygmunt I Stary
żadne z wydarzeń nie pasuje do tego władcy	Władysław Warneńczyk

Ćwiczenie 3

Zdecyduj, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej dawała przywileje osobom niewierzącym.	☐	☐
Polska była nazywana „azyłem heretyków”.	☐	☐
Akt konfederacji warszawskiej wprowadzał wieczny pokój, zapewniając innowiercom opiekę państwa i równe prawa z katolicką większością.	☐	☐
W Konstytucji 3 maja odejście od chrześcijaństwa uznawane było za przestępstwo.	☐	☐
Kazimierz Wielki wprowadził przywileje dla Kościołów wschodnich, mówiące o wolności zwyczajów, poszanowaniu obrządku i obyczajów ich wyznawców.	☐	☐
Król Władysław Jagiełło jest uznawany za protektora Żydów w Polsce.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

((Paweł Włodkowic

Traktat o władzy papieża i cesarza w stosunku do niewiernych

Nie należy niepokoić ani osób, ani majątków niewiernych, którzy chcą spokojnie żyć między chrześcijanami (...). Grzeszy więc władca, który ich pozbawia majątków bez przyczyny, albowiem nawet papieżowi nie wolno im dóbr odbierać (...). Największa zaś tolerancja należy się Żydom, gdyż przy pomocy ich ksiąg udowadniamy słuszność naszych prawd i naszej wiary (...).

Niewiernym wolno bez popełniania grzechu władać posiadłościami i majątkami oraz dzierżyć władzę, gdyż wszystkie te rzeczy stworzone zostały nie tylko dla wiernych [chrześcijan]. (...) Do tych wniosków doprowadza tekst z księgi Exodus [Wyjścia] XX, a mianowicie: „Nie zabijaj. Nie kradnij”, które to słowa zakazują wszelkiego rabunku i wszelkiego gwałtu (...).

Źródło: Paweł Włodkowic, *Traktat o władzy papieża i cesarza w stosunku do niewiernych*, 1416.

Opisz, jaki stosunek wyraża autor wobec innowierców i opisz, czym podyktowane są jego poglądy.

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

((Hubert Juchimiuk

Państwo bez stosów. Czy z doświadczeń polskich w zakresie tolerancji religijnej i kulturowej może czerpać współczesna Europa?

Rzeczpospolita Obojga Narodów powstała w 1569 r. (...). Mieszkali w niej oprócz Polaków Litwini, Ukraińcy, Rusini, Żydzi, Niemcy, Tatarzy, Ormianie, Holendrzy i wiele innych narodowości. Zdrowa i pokojowa egzystencja tego państwa nie byłaby możliwa, gdyby nie wspomniana już wcześniej szeroko wprowadzona tolerancja religijna (...).

Źródło: Hubert Juchimiuk, *Państwo bez stosów. Czy z doświadczeń polskich w zakresie tolerancji religijnej i kulturowej może czerpać współczesna Europa?*, „Historia i świat”, nr 6/2017, dostępny w internecie: repozytorium.uph.edu.pl [dostęp 26.02.2021 r.].

Zdecyduj, które z podanych religii w XVI w. dominowały wśród przedstawicieli grup etnicznych zamieszczonych w tekście. Przyporządkuj narody do właściwych religii.

Chrześcijaństwo:

Islam:

Zapoznaj się z tekstem i zaznacz prawidłowe odpowiedzi.

Tolerancja religijna była jedną z najbardziej charakterystycznych cech ustroju Księstwa Polskiego/I Rzeczypospolitej. W tym samym czasie, gdy paryskie bruki spływały krwią hugenotów/Żydów, w toruńskim kościele św. Jana odbywały się msze katolików i protestantów. Polska tolerancja ma jednak dłuższą tradycję. Już Kazimierz Wielki/Władysław Jagiełło, włączając do swoich ziem tereny Rusi, zagwarantował wolność zwyczajów i poszanowanie obrządku Kościółowi husyckiemu/Kościółowi prawosławnemu. Potwierdził również wydane za czasów Bolesława Pobożnego prawa Żydów zawarte w statucie łaskiego/statucie kaliskim. Jednak apogeum wolności religijnej przypada na XVI–XVII w., a przełomowym dokumentem ją potwierdzającym jest Akt konfederacji warszawskiej/pacta conventa, zredagowany wspólnie przez przedstawicieli katolików i protestantów w 1573/1596 roku. To właśnie w nim szlachta polska, stanowiąca jedną, wielką wspólnotę obywateli, zagwarantowała wolność sumienia i wyznania oraz wieczny pokój między różniącymi się w wierze. Praw tych musiał przestrzegać każdy z elekcyjnych królów Rzeczypospolitej, gdyż w razie ich złamania szlachta miała prawo wystąpić przeciw niemu, ogłaszając synod/rokosz.

Zapoznaj się z tekstem źródłowym, a następnie wykonaj polecenie.

((Janusz Tazbir

Dzieje polskiej tolerancji

News from Poland, Anglia 1642 r.:

posiadają tam swoje świątynie (...) jak synagoga Żydów, których jest tam wiele tysięcy, cerkiew ruska dla Rusinów, świątynia mahometańska dla Tatarów, kościół dla luteranów. Wszyscy oni wykonywają swe praktyki religijne bez utrudnień. Wszyscy żyją (...) w zgodzie i pokrewieństwie z papistami, którzy stanowią główną część tego miasta i królestwa.

Źródło: Janusz Tazbir, *Dzieje polskiej tolerancji*, Warszawa 1973, s. 77.

Podaj, jakie religie autor napotkał, będąc w XVII-wiecznym Wilnie. Wykorzystując informacje z tekstu oraz własną wiedzę, dopisz do każdej z nich nazwy świątyń, w których modlą się ich wyznawcy.

religia

-

świątynia

religia

-

świątynia

religia

-

świątynia

religia

-

świątynia

religia

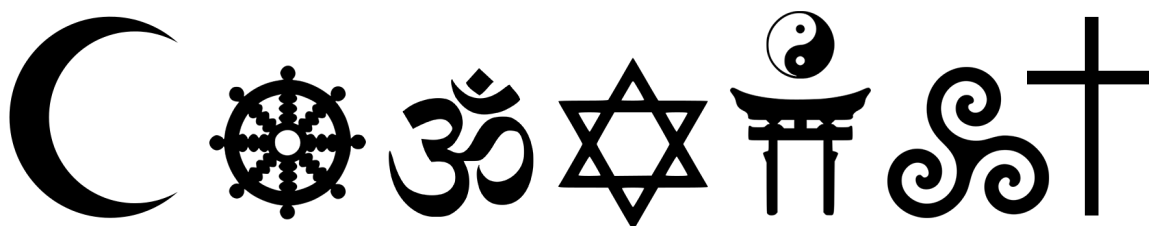
-

świątynia

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z ilustracją i wykonaj ćwiczenie.

Źródło: Iago Casabiell González, licencja: CC BY-SA 4.0.

Podaj cztery główne religie, których symbole zostały użyte. Wymień te symbole.

Zaznacz swoje odpowiedzi.

Porównaj swoją odpowiedź

Dla nauczyciela

Autor: Sebastian Górski

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie

Temat: Tradycje tolerancji religijnej

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

II. Różnorodność kulturowa.

Uczeń:

7) charakteryzuje religię jako zjawisko społeczne; analizuje religijność we współczesnym społeczeństwie polskim i porównuje ją z religijnością w innym społeczeństwie.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie tolerancji religijnej w historii Rzeczypospolitej;
- analizuje teksty źródłowe i porównuje ich zapisy;
- analizuje i ocenia etapy kształtowania się wolności religijnej i odchodzenia od niej;
- ocenia wpływ tolerancji religijnej na rozwój Rzeczypospolitej i jej społeczeństwa.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- analiza SWOT;
- analiza tekstu źródłowego i ikonografii;

- dyskusja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery/tablety z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- flipcharty i markery.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Przedstawienie tematu i celów zajęć.
2. Burza mózgów. Uczniowie odpowiadają na pytania:
 - Co rozumiemy pod pojęciem tolerancja?
 - Czym jest tolerancja religijna?

Po fazie twórczej następuje weryfikacja pomysłów. Chętne lub wybrane osoby odnajdują w internecie (np. w słowniku PWN) definicje pojęć „tolerancja” i „tolerancja religijna”. Odczytują je głośno, a reszta klasy poprawia swoją definicję.

3. Odnosząc się do odpowiedzi uczniów, nauczyciel wyjaśnia, jak współcześnie pojmowana jest tolerancja religijna i jakie dokumenty ją gwarantują – Konstytucja RP, Powszechna deklaracja praw człowieka itp.

Faza realizacyjna

1. Podział klasy na grupy 4–5-osobowe. Każda z nich odpowiada na pytanie: „Co przyniosła tolerancja religijna i jaki był jej wpływ na losy Rzeczypospolitej Obojga Narodów?”.
2. Analiza SWOT. Uczniowie, odpowiadając na pytanie, wykorzystują tabelę „Tolerancja religijna w Rzeczypospolitej szlacheckiej”:
 - mocne strony, czyli wszystko to, co stanowiło przewagę i zaletę;
 - słabe strony, czyli wszystko to, co stanowiło słabość i wadę;
 - szanse, czyli wszystko to, co mogłoby przynieść sukces i korzystną zmianę;
 - zagrożenia, czyli wszystko to, co było porażką i stwarzało niebezpieczeństwo.

Tabela może być widoczna i wypełniana przez uczniów przez całą lekcję, kiedy razem analizują poszczególne zagadnienia, lub grupy samodzielnie starają się ją uzupełnić, na końcu prezentując wyniki swoich badań i analiz.

3. Praca z linią chronologiczną. Grupy analizują wydarzenia umieszczone na linii i wyszukują w zasobach internetowych dodatkowe informacje, aby odtworzyć proces kształtowania się tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej szlacheckiej i odchodzenia od niej. Następnie na podstawie zdobytej wiedzy uzupełniają tabelę SWOT.

4. Dyskusja na temat „Dlaczego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w ogóle pojawiła się tolerancja religijna, która w tamtym czasie była fenomenem na skalę światową?”. Uczniowie przedstawiają swoje opinie. Chętna/wybrana osoba prezentuje wnioski. Po dyskusji uczniowie mogą uzupełnić tabelę SWOT.

5. Uczniowie wykonują wskazane przez nauczyciela ćwiczenia interaktywne.

Faza podsumowująca

1. Podsumowując pracę uczniów, nauczyciel wraca do burzy mózgów z początku zajęć i definicji tolerancji religijnej. Następnie pyta, czy w przypadku tej z okresu Rzeczypospolitej Obojga Narodów definicja została w pełni urzeczywistniona. Jeśli nie zostało to wspomniane, wyjaśnia, że wolność religijna była rozumiana w sposób selektywny. Jako przykład podaje prześladowania i ostatecznie wygnanie braci polskich oraz sprawę „pierwszego polskiego ateisty” – Kazimierza Łyszczyńskiego.

2. Na zakończenie uczniowie komentują koncepcję i znaczenie znaku graficznego Piotra Młodożeńca. Przedstawiają swoje opinie na temat kontrowersyjności i uniwersalności projektu.

Praca domowa:

Poszukaj współczesnych przykładów pokojowego współistnienia religii na świecie. Jaka jest recepta na funkcjonowanie obok siebie różnych wyznań i poglądów?

Materiały pomocnicze:

S. Szczur, *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002.

M. Markiewicz, *Historia Polski 1492–1795*, Kraków 2002.

J. Tazbir, *Dzieje polskiej tolerancji*, Warszawa 1973.

J. Tazbir, *Historia Kościoła katolickiego w Polsce (1460–1795)*, Warszawa 1966.

A. Suska, *Rzeczpospolita Obojga Narodów państwem tolerancji wyznaniowej – rzeczywistość i mity*, nowastrategia.org.pl [online].

P. Włodkowic, *Traktat o władzy papieża i cesarza w stosunku do niewiernych*, 1416.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Linia chronologiczna może być dla uczniów inspiracją do stworzenia własnej prezentacji multimedialnej lub filmu na temat tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej szlacheckiej.